

Medrese planı itibarıyla açık avlulu ve revaklı Osmanlı medreselerinin özelliklerini sergiler. Avluyu kuşatan sivri kemerli revakların gerisinde yirmi iki adet kare planlı ve kubbeli medrese hücreleri sıralanır. Arastaya açılan girişi izleyen ve hücrelerin önündeki revaklardan geriye çekilmiş olan üç birimli revakta başlıklar mukarnaslı, diğerleri baklavalıdır. Kare planlı ve kubbeli mescid-dershane'nin önünde aynı şekilde revaklardan geri çekilmiş üç birimli ve sakıflı son cemaat yeri vardır. Mescid-dershane'nin soğan kubbesi yöredeki Eyyübî ve Memlük dönemi kubbelelerini andırır. Avlunun merkezinde dikdörtgen planlı abdest havuzu yer almaktadır. Dikdörtgen planlı ve sivri beşik tonozlu iki sıra dükkândan oluşan arasta doğu-batı doğrultusunda uzanır. Doğu kapısı dışa, batı kapısı cami-imaret avlusuna açılmakta, ortada güney yönündeki kapı medreseye, bunun karşısındaki kapı da yine dışa açılmaktadır. Tamamen ortadan kalkmış olan hankahın, Gök Meydanı'nda yer alan ve şehre uzaklığının sebep olabileceği asayiş sorunları dolayısıyla inşaatı yarım bırakılan yeniçeri kışlasının tādil edilmesiyle oluşturulduğu, yirmi derviş hücrelerini barındırdığı bilinmektedir. Mimari özellikleri tesbit edilemeyen yapının, klasik dönem Osmanlı külliyelerinde yer alan diğer tarikat yapıları gibi revaklı bir avlunun çevresinde sıralanan odalardan meydana geldiği tahmin edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâî, *Tezkiretü'l-bünyan*, s. 37, 45; a.mlf., *Yapılar Kitabı: Tezkiretü'l-bünyan ve Tezkiretü'l-ebniye* (nşr. Hayati Develi – Samih Rifat), İstanbul 2002, s. 110, 115, 179, 183; E. Eglî, *Sinan*, Erlenbach 1954, s. 74-75, 116; Rifkî Melûl Meriç, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I: Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler*, Ankara 1965, s. 23; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s. 166, şekil 394; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 235-237; a.mlf., *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988, s. 80-83; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 69-70, 257, 264, 300, 366; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, New York 1987, s. 256-257; a.mlf., *Sinan: Ottoman Architecture and its Values Today*, London 1993, s. 58-59; Zeynep Ahunbay, "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri* (nşr. Sadi Bayram), İstanbul 1988, I, 256-257; Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Tarihî Yazmalar-Belgeler*, İstanbul 1988, s. 31, 36, 67, 72, 82, 90; Gülrü Necipoğlu, *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire*, Princeton 2005, s. 222-230; J. M. Rogers, *Sinan*, London 2006, s. 37, 52, 69, 71, 119; Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul 2007, s. 586.

M. BAHÂ TANMAN

Şam
Süleymaniye
Medresesi
Mescid-
Dershane'si
(Abdüsselam
Uluçam
fotoğraf
arşivi)

SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ

İstanbul'da değerli yazma ve basma eser koleksiyonlarının bulunduğu kütüphane.

Süleymaniye Külliyesi'nin birinci ve ikinci medreselerinin kitaplık haline getirilmesiyle meydana gelen kütüphane, İstanbul'un çeşitli semtlerinde mevcut kütüphanelerdeki kitapların bir araya toplanmasıyla oluşmuştur. Büyük çoğunluğu İstanbul'da bulunan, Anadolu'nun çeşitli vilâyetlerinde kurulan ve hemen hemen tamamı vakıf olan kütüphaneler, çeşitli sebeplerle kendi binalarını ve içindeki kitapları koruyamaz veya hizmet veremez hale gelince Evkaf Nezâreti kıymetli eserleri bir binada toplamaya karar vermiştir. Bazı kitaplar, I. Dünya Savaşı sebebiyle 1914 yılında Sultanselim'de Medresetü'l-mütehassısın'ın nakledilmiştir (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 191). Bununla birlikte yeni bina arayışları sürmüş, eski sadrazamlardan Âlî Paşa'nın Mercan'da yanan konağının arsası üzerine bir kütüphane yapılması düşünülmüşse de mali imkânsızlık yüzünden bu gerçekleşmemiştir. Nihayet kitapların Süleymaniye medreselerinde toplanmasına karar verilmiş, Medresetü'l-mütehassısın'ın götürülen kitaplar Süleymaniye Camii içindeki kitaplarla birlikte külliye'nin ikinci medresesine konulmuştur. Böylece 1918 yılında Süleymaniye Umumi Kütüphanesi ortaya çıkmıştır. Kütüphaneye Süleymaniye adının verilmesinde, içerisinde bulunduğu külliye'nin yanı sıra camiden gelen ve kütüphanenin çekirdeğini oluşturan Süleymaniye koleksiyonunun da payı vardır.

Süleymaniye Külliyesi'nin tesisi sırasında burada kütüphane binası yoktu. Vakfiyede, "Medâris-i mezbûreye kütüb tedâ-

rık olundukta hâfız-ı kütüb ve kâtib-i kütüb vüzerâ-i izâm-i zevî'l-ihirâm ma'rife-tiyle ta'yin ve vazifeleri tebyin oluna" denilmektedir (*Süleymaniye Vakfıyesi*, s. 42). Külliye'nin 1557'de hizmete açılmasından birkaç yıl sonra buraya saray kütüphanesinden bazı kitapların gönderilmeye başlandığı, böylece kütüphanenin temellerinin atıldığı belirtilmektedir. Zamanla caminin içinde biriken ve giderek çoğalan kitaplar, I. Mahmud devrinde Sadrazam Köse Mustafa Bâhir Paşa zamanında 1165'te (1751-52) cami içerisinde sağ taraf revak altı demir parmaklıklarla çevrilerek oluşturulan yere konulmuştu. Devr-i Hamîdî fihristleri adıyla bilinen seriden olan *Defter-i Kütübhâne-i Süleymâniyye* adlı eserde (İstanbul 1310) kütüphanenin tesis tarihi 1280 (1863-64) diye kayıtlı ise de aynı fihristin sonunda yer alan, "... hülâsa defterinde muharrer olduğu veçhile bin iki yüz seksen tarihinde yazılıp kütüphanede bulunan deftere tatbiken ..." ifadesinden bunun kitapların deftere kayıt tarihi olduğu anlaşılmaktadır.

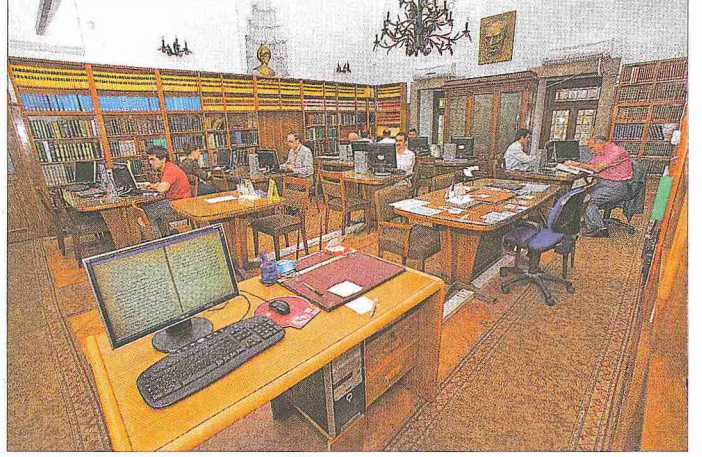
Bugünkü Süleymaniye Kütüphanesi kurulurken cami içerisindeki kütüphane yanında Medresetü'l-mütehassısın'ın nakledilen Âşir Efendi, Beşir Ağa, Çelebi Abdullah Efendi, Çorlulu Ali Paşa, Damad İbrâhim Paşa, Esad Efendi, Hâfız Ahmed Paşa, Kılıç Ali Paşa, Lâleli, Mesih Paşa, Mol-la Çelebi kütüphaneleri 1918'de bir araya getirilmiştir. Kütüphanenin ilk müdürü Kırım muhacirlerinden Mûsâ Akyiğitzâde, ikinci müdür Cevdet Bey'dir. Vakıflar tarafından yönetilen kütüphaneler, 1924 yılında Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu ile Maarif Vekâleti'ne bağlanınca cami, tekke ve medreselerde bulunan kitaplıklardan bazıları Süleymaniye Umumi Kütüphanesi'ne, diğerleri kendi bölgelerine yakın Eyüp'te Hüsrev Paşa, Çarşamba'da Murad Mollâ,

Lâleli'de Râgıp Paşa, Üsküdar'da Hacı Selim Ağa kütüphanelerine nakledilmiştir. Küçük ölçülerde yapılmış, bazılarının memur odaları dahi olmayan bu kuruluşlar yeni gelen kitaplar sebebiyle işlev göremez, kitapların bakımını yapamaz hale gelince bunlar da Süleymaniye Külliyesi ikinci medresesine getirilmiştir.

Birinci medrese önce, Hamdullah Subhi'nin (Tanrıöver) Maarif vekilliği zamanında Halil Ethem Bey'in başkanlığında kurulan heyet tarafından Ankara Etnografya Müzesi için biriktirilip hazırlanan müzelik eşyaya ayrılmışken Ankara'da Etnografya Müzesi binasının yapımı tamamlanıp koleksiyon 1927'de oraya gönderilince burası Süleymaniye Kütüphanesi Müdürlüğü idaresine verilmiştir. Birinci medresenin güneye doğru uzantısında yer alan sıbyan mektebi de 1957'de çocuk kütüphanesi olarak hizmete açılmış, ancak çevrenin iş yerlerine dönüşmesi üzerine bu kütüphane 1980'de kapatılmıştır. Kütüphane oluştuktan sonra meslek içi eğitim kurslarının ilki 15 Eylül 1341 (15 Eylül 1925) tarihinde açılmış, kursta İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi müdürü Ethem Fehmi (Karatay) ve müfettiş Ahmed Tevfik Bey ders vermiştir.

Zamanımızda Süleymaniye Kütüphanesi, Türk-İslâm kültürünün ana kaynaklarından olan yazma ve Arap harfli eski basma eserleri bünyesinde barındıran, yerli ve yabancı araştırmacılara uluslararası düzeyde hizmet veren bir kuruluş durumundadır. İçerisinde hayır sever kişilerin ve Fâtihi, Hamidiye, Sultan Ahmed, I. Mahmud tarafından kurulan Ayasofya ve Lâleli gibi padişah kütüphanelerinin de bulunduğu 131 koleksiyonda 73.486 adet yazma ve 49.494 adet Arap harfli eski basma eser olmak üzere toplam 122.980 adet eser

Süleymaniye
Kütüphanesi'nin
okuma
salonundan
bir görünüş

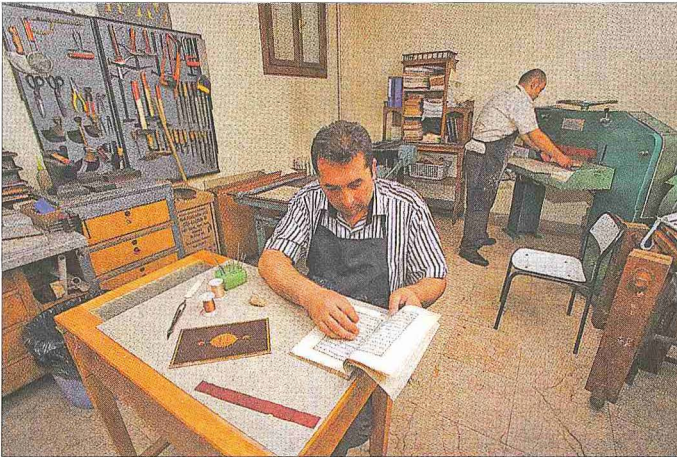
vardır. Bunun dışında yeni harfli eserler, yabancı dillerde kitaplar, levha, defter, dosya ve fotokopi bölümleri mevcuttur. Kütüphanede cilt, tezhip, minyatür, hat ve ebru gibi geleneksel sanatların en güzel örneklerini görmek mümkündür. Bu eserler içerisinde tarihi çok eski, müellif hattı, dünyada tek nüsha veya sultanlara ithaf edilmiş çok değerli yazmalar bulunmaktadır.

Süleymaniye Kütüphanesi kataloglama ve tasnif, mikrofilm, yazma ve nâdir eserler restorasyon ve araştırma merkeziyle Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu (TÜYATOK) şubesi bölümlerinden oluşmaktadır. Kütüphanede tasnif komisyonu 1927'de kurulmuştur. Çalışmalarını ancak altı ay sürdürebilen bu komisyonun yerine 2 Mart 1935 tarihinde, İstanbul Üniversitesi'nde Şarkiyat Bölümü'nü kuran Hellmut Ritter'in başkanlığında yeni bir komisyon teşkil edilmiştir. Daha sonra başkanları değişecek olan komisyonda Mualim Cevdet, Zahir Hasırcıoğlu, Mehmet Ali Ayni, Abdullah Âtîf Tüzüner, Ömer Ferit Kam, Tâhir Olgun, Sabri Kalkandelenli gi-

bi uzman kişiler görev yapmıştır. 1952 yılına kadar çalışan bu komisyondan yazmaların ve içlerinde bulunan risâlelerin isimlerinin ve bunların müelliflerinin doğru şekilde tesbit edilmesine çalışılmış, tesbit fişleri çıkarılmış, ayrıca *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Tarih, Coğrafya Yazmalar Katalogu, Türkçe Divanlar Katalogu* gibi eserler hazırlanmıştır.

Kütüphaneye satın alma veya bağış yoluyla gelen kitapların işlemleri tamamlandıktan sonra bunların "yazma bağışlar", "basma bağışlar", "yabancı diller" bölümlerine kayıtları yapılmaktadır. Bağış olarak gelen kitaplar belirli bir sayının üzerinde olursa bağış yapanın adına bölüm açılır. 2006 yılında satın alınan eserlerin dışında kütüphaneye üç koleksiyon daha gelmiştir. Bunlardan Fethi Güner 100 adet yazma, on dört adet basma, Sami Benli yirmi beş adet yazma, 483 adet Arap harfli basma, altmış beş adet Latin harfli basma eser bağışlamıştır. Divan Edebiyatı Müzesi'nden nakledilen yazma eserlerin sayısı 245'tir.

Kütüphanede 1950'de Mikrofilm ve Fotokopi Servisi kurulmuş olup bu servis kendi konusunda yurdumuzdaki ilk kuruluştur. O günün şartlarına göre mükemmel evsafda oluşturulan servise daha sonraki yıllarda gerekli ihtimam gösterilmediği için ancak 5000 kitabın mikrofilmi arşivlenebilmiştir. 2002 yılından beri dijital kameralarla kitapların fotoğrafları çekilip bilgisayara aktarılmak suretiyle yeni bir arşiv oluşturma çabaları sürmektedir. Kütüphanenin en önemli bölümü 1956'da kurulan Cilt ve Patoloji Servisi'dir. Ayrıca merkezi Ankara'da olan Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu'nun çalışmaları için Süleymaniye Kütüphanesi'nde 1979 yılın-

Süleymaniye
Kütüphanesi'nin
Cilt ve Patoloji
Servisi'nden
bir görünüş

da bir şube açılmıştır. Bu seriden Süleymaniye Kütüphanesi yazmalarına ait Ali Nihad Tarlan, Giresun, Antalya Tekelioğlu, Amcazâde Hüseyin Paşa, Hekimbaşı Mûsâ Nazif Efendi ve Âşir Efendi yazmalarının katalogları neşredilmiştir. İstanbul'da Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağlı kütüphaneler Âtîf Efendi (3228 yazma, 24.737 basma), Hacı Selim Ağa (2887 yazma, 1587 basma), Köprülü (2775 yazma, 827 basma), Nuruosmaniye (5053 yazma, 2660 basma) ve Râgıb Paşa'dır (1274 yazma, 11.259 basma).

BİBLİYOGRAFYA :

Süleymaniye Vakfıyesi (haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu), Ankara 1962, s. 42, 151-152; *Ayvansarayî, Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 18; *İlmîyye Sahnâmesi*, s. 191; Osman Ergin, *Muallim M. Cevdet'in Hayatı Eserleri ve Kütüphanesi*, İstanbul 1937, s. 402-413; Halit Dener, *Süleymaniye Umumi Kütüphanesi*, İstanbul 1957; *Süleymaniye Kütüphanesi*, İstanbul 1974; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 45-46, 94-95; Nimet Bayraktar, "İstanbul'daki Vakıf Kütüphaneleri ve Süleymaniye Kütüphanesi", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, XV/3, Ankara 1966, s. 134-135; Müjgân Cunbur, "Kanunî Devrinde Kitap Sanatı, Kütüphaneleri ve Süleymaniye Kütüphanesi", a.e., XVII/3 (1968), s. 139.

NEVZAT KAYA

SÜLEYMANİYE MEDRESELERİ

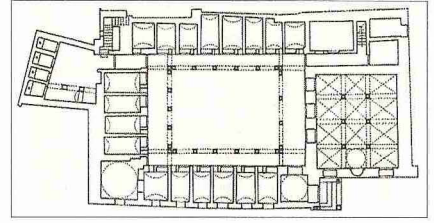
(bk. MEDRESE).

SÜLEYMANİYE MEDRESESİ

Tunus'ta
XVIII. yüzyılda
Osmanlı döneminde inşa edilen
medrese.

Tunus'un başşehri Tunus'ta Zeytûne Camii'nin güneyinde yer alan medrese kuzeyde Bâşîyye Medresesi, doğuda ise Ali Paşa Türbesi ile bitişiktir. Kitâbesi olmayan yapının, Hüseyin beylerinden Ali Paşa tarafından genç yaşta ölen oğlu Süleyman için 1168 (1754-55) yılında yaptırıldığı kaynaklarda belirtilmektedir. 1756'da öldürülen Ali Paşa'nın Tunus'ta Bâşîyye Medresesi ile Râbta ve Cedîd burçlarını inşa ettirdiği, ayrıca pek çok esere ekleme ve onarımlar yaptırdığı bilinmektedir. Mâlîkî mezhebi eğitiminin verildiği yapı günümüzde bakımlı durumda olup belediyeye ait sanat merkezi olarak kullanılmaktadır.

Oldukça sıkışık şehir dokusu içinde dıştan ancak giriş bölümü, üzeri kubbe ile örtülen güneybatı köşesindeki büyük hücre ve giriş holü vasıtasıyla farkedilebilen Süleymaniye Medresesi revaklı avlunun çevresinde yer alan mescid, talebe hücreleri ve helâlardan meydana gelmektedir. Doğru, batı ve kuzeyden başka yapılara bitişik olan medresenin güney cephesi, revaklı giriş kapısı ve mescidin bu yöne açılan ge-

Tunus Süleymaniye Medresesi'nin planı

niş pencereleriyle önem kazanmaktadır. Bugün beyaz badanalı sade bir cephe görünümündeki güney duvarında düz açıklıklı dokuz pencere mevcuttur. Bunlardan mescide ait pencereler mermer söveli olup çini ile kaplanmıştır. Sokaktan dört basamak merdivenle çıkılan giriş kapısının yönü doğuya bakmaktadır. Kapının önünde, yüksek altlıklar üzerine oturan köşedeki küçük mermer sütunların daha kalın tutulan ortadaki sütuna iki at nalı kemerle bağlanması ile oluşturulan tek gözlü revak bulunmaktadır. Dıştan kalın konturla çevrelenen kapının kemeri iki renkli taşla örülmüş olup iki silme ile kuşatılmıştır. Kemer alınlıklarının köşeleri bir yarım yıldızla bitişen karelerin meydana getirdiği geometrik kompozisyonla dolgulanmıştır.

Kapıdan üzeri kubbe ile örtülen kare planlı giriş holüne geçilmektedir. Holün batı duvarının alt kısmında altı küçük kemerle oluşturulan bir sedir yer almaktadır. Sedin bulunduğu duvarla güney duvarı yerden 2,20 metreye kadar çini ile kaplıdır. Çini süslemelerde daha çok mavi, kahverengi, yeşil ve sarı renkler hâkimdir. Buradaki kompozisyonlar yeşil zemine mavi renkli iri yapraklar ve koyu kahverengi çiçek motifleri bulunan bordürlerle siyah konturların çevrelediği, bir vazodan çıkan stilize palmet, rûmî ve kıvrık dallarla meydana getirilmiş büyük panolardan oluşur. Bu kompozisyon en üstten palmet, kıvrık dal ve yaprak dizileriyle süslenmiş daha ince bir bordürle kuşatılmıştır. Bu holden at nalı kemerli sade bir kapı ile avluya girilmektedir. 16 x 11,40 m. ölçülerindeki dikdörtgen avlu, dört yönden revaklarla çevrelenmiştir. Avludan bir seki ile ayrılan revaklar köşelerde üçer tane olmak üzere toplam yirmi beş sütuna oturan at nalı kemerlere sahiptir. Kemerlerde siyah-beyaz taşlar alternatif şekilde dizilmiştir. Kemerlerin üstünde avluya doğru eğimli kiremit kaplı saçaklar yer almış-

Tunus'ta Süleymaniye Medresesi'nin revaklı avlusu

